

La boira i la litúrgia. Una divagació ultralocal sobre Roger Mas

RAÛL GARRIGASAIT

Plus intra, plus extra.
(«Com més endins, més enfora.»)
Lema dels coralers de Barcelona

*L'ultralocal, entès com a local altre, local ultrat,
és també un oxímoron.*
Patrick Gifreu

Al Museu Diocesà i Comarcal de Solsona s'exposen, dins una vitrina, cinc cranis antiquíssims i trepanats. S'hi van aplicar diverses tècniques, no sé si triades pels qui havien de patir-les. A alguns els van perforar l'os fent-hi girar un punxó. A uns altres els van fer una incisió desplaçant el punxó en línia recta. I a algun li van llimar el crani amb un instrument raspós, amb força i paciència, fins que va cedir.

Aquests homes van viure als voltants del que avui és Solsona, en un territori poblat de centenars de dòlmens i cistes, petrificacions de la mort que els saludaven. En la majoria dels seus cranis s'hi veuen rastres de regeneració. Aquests homes de l'era anterior a l'anestèsia van sobreviure. Van sobreviure durant dècades. ¿Per què, tot plegat? Els antropòlegs parlen de rituals màgics que naturalitzaven l'horror. És d'aquelles coses que la història ha situat en un altre món, a l'altra banda d'una reixa de seguretat. Veig aquells homes a l'altra banda de la reixa. Vacil·len vora un dolmen, emboirats, amb una estranya tovor a la closca, mesurant amb temor cada pas i sentint com una punxada cada contacte amb la terra. Els veig convertits en objectes de respecte i de recel, aïllats dels altres i aïllats entre ells, marcats per sempre, a mig camí de totes les coses.

Avanço uns quants milers d'anys. Solsona és una passarel·la de celebrats carlines. Han instal·lat la Reial Junta Governativa del Principat de Catalunya a la casa més noble de la plaça Major. Les tropes de Don Carles de Borbó, trenta mil homes, han desfilat durant dues hores pel portal de Llobera. El rei ha estat rebut amb visques i crits de mori Cristina puta. S'ha fundat una universitat carlina amb professors cerverins. En aquest ambient destaquen dues personalitats, per raons diferents. Una és el bisbe Juan-José de Tejada, un pobre riojà que han enviat a consumir-se a Solsona, d'ideologia reservada, teòric beneficiari del fervor carlí per la Santa Església. L'altra, mossèn Benet Tristany, soldat de la religió, el guerriller més desenfrenat de tot Espanya segons el príncep de Lichnowsky. Tejada i Tristany són puntals d'aquell ordre que va organitzant el món. L'un es limita a revestir el seu càrrec; l'altre és una violència massa temible per reduir-la o repudiar-la.

En aquest moment de plenitud, el bisbe Tejada surt del palau muntat a la seva mula. Mossèn Tristany, inhalant a plens pulmons l'aire catòlic de Solsona, baixa amb el seu cavall fet a la vida dura

Arxiu del Museu Diocesà i Comarcal de Solsona

dels rocs. Amb tanta mala sort que en una cantonada topen les dues bèsties. Del cop físic o de l'impacte moral, Tejada exhala l'últim alè. Mossèn Tristany arrufa les celles i fa un embut amb els llavis, confós. L'accident deixa la ciutat òrfena de bisbe durant més de mig segle. Els rumors de complot són sufocats de seguida. A Solsona el carlisme, aquest moviment que sembla una revolta desesperada contra el temps que s'ho emporta tot, va autodestruir-se per combustió espontània.

Vaig sentir aquesta història en una sobretaula. Fa una mica més de mig segle tres nois cepats de Solsona van allistar-se a la Legió Estrangera francesa. Eren gent ferma, possiblement havien fet la guerra. En arribar al quarter, a Marsella, van rebre la paga inicial i van observar el lloc on s'havien ficat. Els envoltaven els criminals més experimentats de tots els continents. A la insigne ciutat de Solsona hi proliferaven els destralers, els gegants paleolítics, els monstres d'un sol ull, però els tres nois no hi havien vist mai res que s'assemblés a aquella brutalitat humana. Potser van aguantar un parell de dies, potser només unes quantes hores. El fet és que, aprofitant la nit, van escapar-se corrent com esperitats, per

Arxiu del Museu Diocesà i Comarcal de Solsona

un país desconegut, amb la por de ser perseguits per les autoritats franceses. Van córrer tota la nit i, quan ja clarejava, van amagar-se en un cementiri, dins uns nínxols buits.

Van repetir aquesta estranya alternança unes quantes vegades. De nit fugien, evitant els contactes amb la població. De dia dormien entre els morts i resaven perquè ningú no vingués a omplir el seu nínxol.

I així van arribar a Solsona, entre els seus monstres familiars.

Roger Mas és un artista que pot interessar a persones de qualsevol lloc, però té un lligam evident amb aquest indret ple d'impulsos salvatges que una vella civilització casolana ha anat moderant. Es nota en el seu acostament a la música tradicional de la ciutat, en les espartenyas de set brencs que porta als concerts, en la naturalitat terrosa del seu accent de transició. Però crec que hi ha coses més profundes i més difícils de definir que el vinculen a aquest entorn, coses que pesen més en la configuració de la seva obra. Provo de fixar-les.

1. Fora de casos extraordinaris, gairebé epifànics, com el de Ramon Llull, la claredat no és el do d'una intel·ligència individual. Cal un cultiu de segles en un espai geogràfic concret, amb la col·laboració de centenars de persones, per generar uns quants esquemes de pensament compartits, que circulin en una atmosfera nítida. No n'hi ha prou que algunes ments poderoses articulin un discurs culte; la vida quotidiana se n'ha d'anar amarant fins que una capa prou gruixuda de gent s'hi reconegui. Més que la prosa distant d'alguns llibres, és l'alternança entre les converses i les lectures el que esvaeix les boires de la ment. Així apareixen un seguit de llocs comuns en el sentit literal de l'expressió: indrets que persones antagòniques poden sentir-se seus. Tant és que siguin banals; gràcies al fet de disposar-ne, el devot i l'ateu poden dibuixar la pròpia silueta, entendre's en les diferències respectives, donar una sortida disciplinada a les seves passions. La claredat conquerida fa possibles els diàlegs més francs i despietats. Les coses, envernissades per noms sorgits d'una llarga continuïtat ordenada, prenen una consistència més sòlida, lleugerament fulgorant. Només en una atmosfera com aquesta pot respirar una literatura moderna. Quan s'arriba a aquest punt de maduresa col·lectiva, a l'escriptor que

comença no li cal lluitar per aprendre a redactar d'una manera intel·ligible; tan sols necessita deixar-se impregnar per l'ambient. Pot concentrar totes les seves energies a crear una veu que ressoni fort per sobre dels acords impersonals de la tradició.

A Solsona no s'ha format aquesta atmosfera. Hi ha hagut col·legis, centres culturals, universitat, algunes llumeneres, però en el llenguatge —que és el que realment compta— no en queda rastre. Els pocs, poquíssims solsonins que s'han expressat literàriament han hagut de ser autodidactes o anar a formar-se ben lluny, i els seus esforços han estat sempre superiors als resultats. A Solsona escriure un text clar, de direcció ben definida, d'estil suportable, era un acte heroic. Per merèixer el nom de poeta calia ser cec o fer-se el tocat de l'ala. La primera obra literària d'interès general escrita per un solsoní (*La mort del fabulador*, de Pasqual Farràs) es va publicar el 1999, un mil·lenni després de la consagració de l'església de Santa Maria. L'únic poeta de primer ordre que ha fet versos sobre la ciutat és Josep Maria de Sagarra; el seu «Record de Solsona» és un dels pitjors poemes que va compondre. Avui està inscrit a la plaça de Sant Joan. Després de llegir-lo, el visitant només ha de fer unes passes i elevar la mirada cap als àngels anguniosos que han quedat atrapats dins la capella per entendre què significa no tenir tradició.

Encara que costi de creure, aquest quequeig col·lectiu va durar fins fa quatre dies. Potser no s'ha diluït del tot. Roger Mas encara hi reacciona, quan escriu lletres críptiques. El Roger Mas més solsoní no pot treure profit d'una sociabilitat literària que no existeix: per això es crea un llenguatge privat. Parteix d'experiències concretes, viscudes en un entorn proper, però no pot continuar cap tradició poètica local. Quan ell explica què significa aquest idiolecte —com fa, per exemple, en el llibre de Francesc Bombí-Vilaseca—, apel·la a moments íntims, a divinitats primigènies, a les capes més sulfuroses de l'inconscient: límits que creen la il·lusió de situar-se fora de la història. Les seves lletres tendeixen a giravoltar sobre el buit; sovint llisquen cap a la simple interjecció o cap al taral·leig que fuig del llenguatge per recollir-se en la claredat de la música. En els casos més extrems recorren a l'idioma inventat d'un país imaginari, Isàrnia, refugi de qui no en té prou amb la vaguetat de les paraules heretades. La llengua secreta, indesxifrable, sense passat, és l'única en què no es percep la distància entre el que volem dir i el que diem realment. Essent solsoní d'una manera intuïtiva, com les moreres i els murs escrostonats de la ciutat, Roger Mas potser no podia enfil·lar cap altre camí. En tot cas, la feina que ha fet ja obre altres vies a qui hi vulgui respondre.

2. La confusió intel·lectual de la ciutat de Solsona té un contrapès: el ritual. Solsona, capital de diòcesi, són disset quilòmetres quadrats de catolicisme depositats a la Terra. Segles de calendari religiós han donat ritme a la vida col·lectiva. Sense necessitat de fe, per una pura inèrcia externa, els cicles litúrgics han anat pastant els costums dels habitants. En aquest procés Jesús i Déu Pare han representat un paper secundari; la Mare de Déu del Claustre, la patrona, amb el peu gastat de tantes besades, és l'única figura que provoca arravataments. La repetició *ad infinitum* de la missa ha fet la gent atenta a un cert ordre, encara que sigui un ordre de coses no compreses. Tan hieràtica com l'ofici catòlic és la Festa Major, documentada des del segle disset, que consisteix en una successió estrictament pautaada de balls d'éssers llegendaris. Tothom ignora el significat precís de les criatures folklòriques i dels elements dels rituals, i no crec que això importi a ningú; el que compta és l'ordre reconfortant, el protocol que es confirma cada vegada. Ni la missa ni les altres cerimònies no comuniquen cap sistema metafísic, sinó que despleguen una ordenació terrenal del temps. Ajusten les respiracions individuals a una discreta respiració comuna.

Roger Mas ha versionat la pedra de toc d'aquesta societat: els goigs a la Mare de Déu del Claustre. Ho ha fet amb un ritme obsessiu, una mica més violent que un bressoleig però encara hipnòtic, i amb una veu que es complau, com un cant tibetà, en les vibracions aspres de les notes greus. La lletra parla d'un nen que cau dins un pou, i que en comptes de morir hi troba una marededéu protectora amb una llàntia que la il·lumina. L'obscuritat amorfa —del fons de la terra o del fons de cadascú de nosaltres— es transforma de sobte en una imatge venerable, immòbil, segura. Amb la represa de cada tornada («Puix tant amor ens teniu | per ser la nostra Patrona: | de la ciutat de Solsona | els vostres fills protegiu.»), el poder de la verge es compassa i es referma.

El ritual no pesa només sobre aquesta cançó. Els discos de Roger Mas solen tenir un plantejament litúrgic. Les peces s'enllacen sense interrupció, o reprenen melodies que ja han sonat i s'ordenen dins un conjunt més ampli. Al començament hi ha una sonoritat introductòria, que dues vegades rep el nom d'*introitus*, el cant inicial de la missa. Després, les cançons passen per moments de creixement i decreixement, fins a arribar a alguna mena de retorn o de culminació. D'una manera representativa, el disc amb la Cobla Sant Jordi es divideix en dues parts —cançons pròpies i versions—, flanquejades per dos moments d'intensitat tel·lúrica: les veus dels assistents als concerts de Solsona, a l'inici, i «La Santa Espina» d'Enric Morera i Àngel Guimerà, com a conclusió. Aquesta forma és més evident en els projectes vinculats a una tradició concreta —Verdaguer, la cobla— que en els que semblen més reclosos en si mateixos. Però sempre hi ha el contrast entre l'ordre global i les lletres obscures i amorfes d'algunes cançons. Sota una estructura elegant es desplega una vida incomprendible: lligat amb cordes ben trenades, l'oient queda suspès sobre un precipici i assaboreix amb calma, pel cel sense mollons, la fragilitat de la consciència.

«El dolor de la bellesa» és un dels himnes a aquesta dualitat, a aquestes explosions de l'experiència sotmeses a una familiaritat litúrgica. Evoca moments extraordinaris en què la ment se'n va a passejar pel camp, amb el perill que se'n vagi massa enllà i es perdi per sempre més. Batzegades que ens amorren al penya-segat, o que ens disparen al cel com un coet que peta i baixa de seguida. El cap ens roda, ens enamorem de l'experiència, voregem l'orgasme. Però el que

Roger Mas (Fotografia de Jordi Plana Pey)

ens salva és la rutina que ve després.

3. No se sorprendran gaires lectors de menys de quaranta anys si dic que, fins fa quatre dies, l'única sardana que podia escoltar amb tranquil·litat d'esperit era la «Sardana dels deseparats» de Pascal Comelade. Les de tota la vida i la cobla que les tocava eren com aquelles rampoines que tenim al quarto dels mals endreços, on ja no entrem ni per fer neteja, perquè ens fa angúnia veure-les. I després hi havia aquells versos de Joan Maragall sobre la sardana, que no m'atreixo ni a citar per no provocar la còlera dels déus, i que juntament amb «La vaca cega» han servit per allunyar de l'autor d'*El comte Arnau* generacions senceres de catalans.

Roger Mas té la sort de no compartir aquesta aversió visceral. Com ha explicat públicament, ell associa la cobla amb el seu avi, i amb tardes assolellades de diumenge, quan l'eco dels fiscorns i les tenores encara no s'ha esvaït del

tot entre les parets guerxes del nucli històric. I amb més coses: el dur clarinet vuitcentista que va aprendre a tocar de petit; la música del compositor solsoní Joan Roure, litúrgicament repetida els dies assenyalats. Al contrari del que passa amb la literatura, aquí Roger Mas sí que ha pogut disposar d'una tradició local ben pastada.

I el que sorprèn a un oient com jo és que aquest passat sigui prou fort per transformar la meua manera d'escoltar. Aprenc a apreciar la força rítmica de la cobla, la contundència de les seves síncopes, la versatilitat sonora que va des de les aspres cordes pinçades o fregades de la verrea fins a la petulància juganera del flabiol; la melangia humanoide de la tenora, que és com una queixa empassada, i la ironia o el lleu sadisme del tible; la trompeta, el trombó i el fiscorn que sonen com els seus noms; els bruscos canvis de dinàmica que deixen sense alè; els *tutti* que se t'encaren, t'aixafen, et liquiden amb la impassibilitat d'una piconadora. I totes aquestes rareses encaixades, gràcies als arranjaments de Xavier Guitó, en les cançons de Roger Mas, de vegades en combat amb la seva veu, tensant la corda, afluint-la, tensant-la. El quarto era ple de meravelles que només necessitaven una espolsada.

(Em consta que a moltes persones els va passar una cosa comparable amb *Les cançons tel·lúriques* i Verdguer: molts van descobrir que aquell nom capellanesc, entaforat dins els records urticants de l'educació obligatòria, amagava una veu poderosa i clara, aire per a les golfes de la ment.)

4. Conec el Roger des de l'adolescència, tot i que llavors no ens vam tractar gens. Per això sentiria un desagradable pessigolleig al clatell si rematés aquesta divagació amb uns quants elogis pomposos.

No acostumo a escoltar cantautors. Si m'interessen les cançons del Roger és segurament perquè hi trobo alguna cosa més que música i lletres. He parlat sobretot del disc sobre poemes de Verdguer i del que ha fet amb la cobla. Són els que puc explicar-me més fàcilment, els que més lliguen amb els meus intents d'entendre el món. Dels altres discos em costa dir-ne res, sobretot dels més vells —*Les flors del somni*, *Casafont*, *Roger Mas & Les Flors en el camí de les serps...*—. S'endinsen més en aquella confusió que ha estat durant molt de temps la vida solsonina, almenys per a mi, durant la part final dels setze anys que hi vaig viure, amb totes les il·luminacions i les conviccions de l'adolescència. Aquella confusió també té el seu ritm: el carnaval. El recordo com una pressió a la panxa mentre em passen per sota el nas flaires de porto i moscatell. Avui ja no deu ser el mateix, ni tan sols per als més joves. Aleshores s'hi veien fenòmens fascinants. La carn s'obria a l'aire lliure en ple hivern prepirinenc. Circulaven substàncies de metabolització imprevisible. Els lligams socials s'afluixaven com unauntura gastada. Per aconseguir parlar havíem d'escarrassar-nos-hi com si encara no

n'haguéssim après, com si tot just comencéssim a humanitzar-nos. Hi veig el noi que era jo. Es mareja. Se'n va tot sol carrer enllà, vacil·lant, mesurant cada pas. Respira fondo per recuperar l'equilibri. El cos se li hiperventila, se li adormen els braços i les cames. Es deixa caure sobre el ciment. Té l'estesa de les estrelles al davant: veu com s'esfuma el seu baf amb la lentitud d'un cosmos deshabitada. Nota el primer embat sota les costelles, com una inflamació sobtada, i s'incorpora amb violència cap a l'esquerra; res. Ve el segon embat; encara res. Passa una parella dels Mossos. (¿Ets de Solsona? Sóc de Solsona. ¿Tot bé? Tot bé.) S'allunyen amb parsimònia entre un ritme de bateria desdibuixat. Sent que se li prepara un xarboteig a la boca de l'estómac, primer a poc a poc, després amb una força creixent i incontenible, amb una força que converteix tot el cos en un tens conducte inanimat, fins que es buida d'una estrebada sobre el ciment. Alça els ulls i veu al lluny dos geperuts que ballen sobre un mur, esquitxats de clarors lunars. I aleshores li ve l'obsessió d'una frase incompresa que fa dies que el ronda, o pensa en un amor ridícul i se sorprèn de no trobar-se la vergonya enlloc. A mi les cançons dels primers discos del Roger se'm connecten amb aquest passat. Capten la meravella de la simultaneïtat impossible: haver-hi estat i ser-hi encara. Si em sedueixen és també perquè les escolto, indistingiblement, com una vida superada i com la potència superadora que té aquesta mateixa vida. Però em ressonen tan a prop que no puc emmascarar-les amb més esquemes i conceptualitzacions. M'hi adhereixo amb una intensitat fosca que no m'abandona. S'imposa el temps viscut en una geografia concreta, persistent.

Barcelona, desembre del 2012–març del 2013

Interiors
MOBLES, DISSENY I DECORACIÓ

C/ Sant Cugat, 11 · 08201 Sabadell
T 93 725 01 79 · F 93 706 80 39
www.interiorscasquet.com

LA
LLAR
DEL
LLIBRE

des de 1957

ESCOLA DEL SOL

C. Migdia, 35-45 - C. Sant Pau, 20
Tels. 93 727 82 46 - 93 725 74 61
08201 Sabadell